

Чернявський Сергій Сергійович –
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, докторант док-
торантури та ад'юнктури КНУВС

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ У МЕХАНІЗМІ ЕКОНОМІЧНОГО ШАХРАЙСТВА

Проведено комплексний аналіз проблем протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як складного соціально-економічного явища, що виявляється як завершальна фаза організованої економічної злочинності.

Conducted complex analysis of problems of counteraction of money laundering as the difficult socio-economic phenomenon that shows up as finishing phase of the organized economic crime.

Термін "відмивання доходів" (money laundering) уперше з'явився в офіційному юридичному лексиконі нещодавно. Як стверджують фахівці, запровадила його 1984 року президентська комісія США з боротьби з організованою злочинністю. Проте світова громадськість уже продемонструвала серйозність своїх намірів у протидії цьому явищу. Віденська конвенція ООН 1988 року дала вичерпне визначення цього терміна, а 1989 року на зустрічі G7 було створено Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF – Financial Action Task Force) [1, с. 11].

40 рекомендацій, що розроблені FATF 1990 року й переглянуті у 1996 та 2003 роках, створили загальні засади діяльності держав у напрямі боротьби з відмиванням грошей. Документ охоплює такі сфери, як система кримінального та виконавчого законодавства; фінансова система та її нормативно-правова база, а також міжнародна співпраця. Усі країни-члени FATF взяли на себе зобов'язання боротися з відмиванням грошей і спільно будувати свої програми боротьби.

Підвищена суспільна небезпечність такої діяльності для суспільства полягає, по-перше, у тому, що вона є засобом приховування багатьох корисливих злочинів; по-друге, існування реальної можливості

* Синонімом терміна "легалізація" у криміналістичній літературі вважається поняття "відмивання". Термін "легалізація", порівняно з останнім, більш точно означає діяння щодо надання законного статусу доходам, одержаним унаслідок вчинення злочину.

легалізації злочинних прибутків виглядає як сприятлива умова для економічної злочинності загалом.

Зауважимо, що розуміння цієї проблеми в Україні дещо відрізняється від, скажімо, концепції, прийнятої в західних країнах. Вітчизняні злочинні прибутки та надприбутки, які потребують відмивання, здебільшого походять не від наркобізнесу, терористичної діяльності, рекету та проституції, а з легальної економічної діяльності, прихованої від офіційної статистики та оподаткування [2].

За оцінками фахівців, в Україні, як і в інших країнах СНД, нині фактично склалися дві економіки: легальна (контролюється державою) та нелегальна (тіньова) [3, с. 23–24].

За оцінками МВФ, обсяг тіньової економіки в національному ВВП України у 2005 році становив близько 52 % (серед країн СНД більший показник лише у Грузії – 63 % та в Азербайджані – майже 60 %, водночас як у Росії – близько 40 %). За іншими оцінками, сьогодні цей показник в Україні становить близько 50 % [4, с. 11–12]. Згідно зі світовою практикою, у випадку, коли обсяг тіньової економіки сягає 30 % від ВВП, настає критична межа, підвищення якої свідчить про створення у країні відтворювальної системи тіньових економічних відносин [5, с. 9].

У визначенні рівня тінізації економіки та обсягів непродуктивного витоку капіталу за кордон фахівці Ради національної безпеки і оборони виявили значні розбіжності. Так, за розрахунками Національного банку України, непродуктивний відтік капіталу у 2002–2006 роках оцінюється у 22,4 млрд дол. США. За даними Державного комітету фінансового моніторингу, за аналогічний період з України виведено майже 52 млрд грн. Вітчизняні науковці щорічні обсяги непродуктивного відтоку капіталів оцінюють у 1,5–3 млрд дол. За розрахунками європейських експертів, ідеться вже про 20 млрд дол. США.

У загальному плані під “відмиванням” слід розуміти приховування незаконного походження доходів, спотворення інформації про природу їх походження, місцезнаходження, розташування, рух, дійсну належність та права власності на такі доходи, надання їм у будь-яких формах правомірного вигляду, а також інші дії, що прямо чи опосередковано пов’язані з оформленням правомірності фактичних відносин володіння, користування, розпорядження доходами або приховування їх незаконного походження [6, с. 402].

У вітчизняній юридичній літературі існує багато точок зору на те, що собою являє відмивання доходів. Безперечним та спільним для міркувань, висловлених у різні часи, є те, що відмивання – це, передусім, спосіб (механізм) надання правомірності злочинно здобутим прибуткам та надприбуткам [7, с. 70–72; 8, с. 5; 9, с. 18].

Учені-криміналісти під легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, розуміють передусім:

виведення “брудних” коштів зі сфери обігу тіньового капіталу з наданням видимості їх законного походження [10, с. 99–100];

обумовлену об'єктивними та суб'єктивними чинниками, взаємопов'язану із середовищем і в ньому відображену систему дій суб'єкта [11, с. 182];

типів схеми (типології), що полягають у здійсненні в певній послідовності "елементарних" фінансових і господарських операцій [12];

невід'ємну складову технологій злочинного збагачення, тобто комплексів взаємопов'язаних злочинних дій, що поєднані в єдиний ланцюг злочинної поведінки, де власне легалізація є останньою ланкою [3, с. 32–37].

До чинного Кримінального кодексу (КК) України введено низку норм, які передбачають відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209), умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209-1).

Як роз'яснює Пленум Верховного Суду України, за змістом ч. 1 ст. 209 КК України обов'язковою умовою, за якої настає відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є одержання таких доходів унаслідок визначеного у п. 1 примітки до ст. 209 КК суспільно небезпечного протиправного діяння (тобто предикатного злочину, внаслідок якого були одержані грошові кошти або інше майно) [13].

Дані офіційної статистичної звітності свідчать про досить активне застосування ст. 209 КК України. У 2007 році лише підрозділами МВС України виявлено 338 фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (у 2006 – 363, у 2005 – 274, у 2004 – 419). Водночас кількість кримінальних справ за ст. 209 КК України, розглянутих судами з обвинувальним вироком, незначна^{*}.

Аналіз даних слідчої практики розслідування економічних злочинів підтверджує, що застосування технологій легалізації злочинних доходів є складовою більшої частини схем економічного шахрайства, необхідним елементом способу приховування злочинних дій. Одним з головних чинників існування комплексу злочинів як системи є наявність між злочинами такого зв'язку, що поєднує їх у єдиний ланцюг злочинної поведінки. Цей ланцюг характеризується наявністю основних (предикатних) і супутніх злочинів, які передують легалізації. Причому супутні злочини виступають формою, способом або необхідною умовою вчинення перших [14, с. 174].

Із цієї тези випливає інше важливе для криміналістики положення, а саме: методика розслідування злочинів, передбачених ст. 209

^{*} Протягом 2003–2006 років Держфінмоніторингом отримано 2475 тис. повідомлень про сумнівні фінансові операції, для активної роботи відібрано 447 тис. (18 %). Правоохоронним органам передано 949 узагальнених та 635 додаткових матеріалів за підозрою у відмиванні коштів. Загальна можлива сума легалізації – 108,3 млрд грн. За результатами розгляду 357 матеріалів порушено 325 кримінальних справ (37,6 % від кількості переданих матеріалів), з яких передано до суду – 20 (6,2 % від числа порушених справ), за трьома кримінальними справами винесено обвинувальний вирок (0,9 % від кількості порушених справ).

КК України, нерозривно пов'язана з методиками розслідування предикатних злочинів, має комплексний характер.

До основних (предикатних) злочинів, з якими тісно пов'язана легалізація (відмивання) доходів, належать ті, що безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди: шахрайство (ст. 190 КК); привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); злочини у сфері господарської діяльності (ст. 201, 202, 204, 222 КК), службові злочини (ст. 264, 365 КК).

До супутніх злочинів можуть бути віднесені: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК), службове підроблення (ст. 366 КК) та деякі ін.

В офіційних джерелах та науковій юридичній літературі досить широко розглядаються проблеми кваліфікації легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, відмежування від інших, споріднених складів злочинів [15]. Важливе значення щодо кваліфікації злочинних дій має технологія створення та використання фіктивного суб'єкта підприємницької діяльності, що нерідко є передумовою для подальшого шахрайського заволодіння чужим майном. Вчинене в таких ситуаціях кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених ст. 190 та 205 КК України.

Таким чином, фіктивне підприємництво може виступати супроводжуваним злочином при легалізації злочинних доходів (ст. 209 КК), отриманих унаслідок шахрайства (ст. 190 КК). Натомість не є предметом легалізації кошти (незалежно від їх розміру), які фіктивне підприємство не передало державі за наявності обов'язку це зробити (у разі ухилення від сплати податків, неповернення виручки в іноземній валюті тощо).

Актуальною залишається і кримінально-правова оцінка легалізації доходів, отриманих унаслідок незаконного відшкодування з бюджету ПДВ [16, с. 352–401]. Хоча кошти, що надходять з бюджету на розрахунковий рахунок фірми-експортера, у подальшому можуть використовуватись для виплати заробітної платні, преміювання працівників, здійснення законної підприємницької або іншої господарської діяльності, утім, оскільки вони були отримані злочинним шляхом (ст. 190, 191 КК України), відповідно, мають злочинне походження. Адже дії винних підлягають кваліфікації за реальною сукупністю відповідних норм і ст. 209 КК України.

Питання про етапи (стадії) легалізації також неодноразово досліджували вітчизняні й зарубіжні фахівці [17, с. 27; 18, с. 32–33].

У криміналістиці спосіб злочину розглядається як практично сторона діяльності, система об'єктивних та суб'єктивних детермінант, функціонально пов'язаних з місцем, часом, засобами досягнення мети.

Спосіб є дією (системою дій), що використовується при виконанні певної роботи, здійсненні чого-небудь. Стадія розглядається як період, ступінь розвитку. Традиційно виділяють три стадії (етапи) злочину: початкова, основна, завершальна.

Способи легалізації (відмивання) різноманітні. Кожен спосіб реалізується з урахуванням сфери господарської діяльності, конкретної ситуації відмивання, характеру доходів тощо [19, с. 136–137; 20; 21].

Відмивання коштів – складний і досить тривалий процес, що включає в себе багато різнобічних ситуацій. Для зручності вивчення й аналізу цього процесу обрано декілька моделей, найбільш відомою з яких є трьохфазова, де розмежовується безпосереднє відмивання шляхом проведення операцій з готівкою (Money laundering), що включає в себе ознаки розміщення коштів у господарській сфері й розподілу готівки шляхом багаторазових операцій з нею, та повернення (Recycling) відмитих грошей у легальний обіг. Надаються пропозиції розглядати відмивання як двох -, чотирьох -, і п'ятифазову моделі.

За даними Держфінмоніторингу, протягом 2005–2006 років найбільший ризик відмивання коштів мають такі галузі економіки: кредитно-фінансова сфера, сфера приватизації, ринок цінних паперів. Безсумнісним "лідером" у цьому переліку залишається сфера зовнішньоекономічної діяльності (торгівля високоліквідними товарами, корисними копалинами, окремими видами сільськогосподарської продукції тощо).

До найпоширеніших фінансових механізмів (типологій), що використовуються для виведення коштів, одержаних незаконним шляхом, за кордон, належать:

1) проведення зовнішньоторговельних операцій: заниження експортних і завищення імпорتنих контрактних цін; штучне застосування нерезидентом штрафних санкцій; неповернення експортної виручки або проведення імпорту товару без його фактичного ввезення на територію України; переказ валюти за кордон у вигляді внесків до статутних фондів спільних підприємств; внесення гарантійного депозиту в іноземний банк для отримання кредиту, який фактично не видається тощо;

2) використання схем з повернення псевдоінвестицій або сплати нерезидентам дивідендів, які суттєво перевищують реально вкладений іноземний капітал тощо (за даними Держфінмоніторингу, протягом 2003–2006 років за розрахунками за фіктивними інвестиціями з України було незаконно виведено близько 36,2 млрд грн, за псевдоімпортними контрактами – близько 13,4 млрд грн, за іншими сумнівними перерахуваннями – понад 2,3 млрд грн);

3) проведення операцій з цінними паперами, насамперед шляхом зворотного викупу вітчизняних цінних паперів (основним фінансовим інструментом, що використовується для виводу капіталу за кордон, є купівля компанією-нерезидентом цінних паперів українських емітентів за значно заниженими цінами з подальшим їх продажем за

ціною, що значно перевищує ціну їх купівлі та перерахуванням придбаної внаслідок проведеної операції іноземної валюти за кордон);

4) проведення фіктивних операцій у сфері страхування та перестрахування, які використовуються переважно як механізм мінімізації податкових зобов'язань підприємствами реального сектору економіки та легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом (за даними ДПА, обсяги перестрахувальних платежів страхових компаній нерезидентам за 2000 до 2003 роки зросли з 515,9 до 3175,6 млн грн, або більше ніж у 6 разів).

Для введення злочинних капіталів у фінансовий обіг на території України з наданням їм легального статусу найчастіше застосовуються:

1) механізми псевдоекспортних операцій (безтоварні операції, при документальному оформленні яких відсутній фактичний рух товарно-матеріальних цінностей та вивезення їх за межі митного кордону);

2) операції з реалізації контрабандних, контрафактних та інших незаконно ввезених товарів (через укладання безтоварних угод з фіктивними підприємствами на території України);

3) механізми псевдоінвестування та псевдокредитування (надходження коштів від фірм-нерезидентів як інвестицій або позичок для розвитку вітчизняних підприємств);

4) використання процесів приватизації вітчизняних підприємств та придбання права власності на об'єкти нерухомості тощо.

Найбільш прибутковим і розповсюдженим видом нелегального бізнесу залишається конвертація грошових коштів з використанням фіктивних підприємств. Протягом 2007 року підрозділами ДСБЕЗ МВС України припинено діяльність 14 великих конвертаційних центрів, зокрема в Одеській області – 3, Донецькій та Миколаївській – по 2, Рівненській, Запорізькій, Луганській, Дніпропетровській, Волинській та Львівській областях, а також у м. Києві – по 1.

У практиці роботи правоохоронних органів під "конвертаційним центром" розуміють організовану злочинну групу, метою якої є надання послуг щодо конвертації (перетворення у готівку) коштів з подальшим їх перерахуванням до тіньового сектору економіки, легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, а також надання послуг щодо ухилення від сплати податків до бюджету.

За даними експертних оцінок, конвертаційні центри можна умовно поділити на такі групи:

1) банківські конвертаційні центри – створюються безпосередньо банківськими структурами ("біля банку") та підконтрольні особам, які мають вплив на банківську установу;

* За даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, у 2006 році на ринку цінних паперів України було здійснено 2077 операцій продажу іменних акцій нерезидентами на загальну суму понад 11 млрд грн. Із них 217 операцій, що перевищують 500 тис. грн кожна, на суму 3,7 млрд грн (33 %) можуть стосуватися відтоку капіталу у зв'язку з тим, що проводились з акціями емітентів, які не звітують громадськості та випуски цінних паперів, яких на цей час скасовано або зупинено їх обіг.

2) спеціалізовані конвертаційні центри – створюються, як правило, на короткий термін для обслуговування реально існуючих промислових підприємств та підконтрольні особам, які контролюють товарні та грошові потоки цих підприємств;

3) конвертаційні центри загального користування – створені особами, які не мають тісних зв'язків із промисловими підприємствами та банківськими установами, з метою одержання особистої вигоди.

Протягом останніх років банківські установи почали використовувати як один з основних інструментів, завдяки якому організатори конвертаційних центрів надають послуги підприємствам України з незаконної конвертації грошових коштів. А тому сьогодні більшість таких центрів є саме банківськими. Ураховуючи ефективність роботи податкової міліції щодо знешкодження конвертаційних центрів, процес конвертації постійно вдосконалюється, що значно ускладнює документування злочинної діяльності організаторів.

Зовнішньоекономічні операції залишаються найпоширенішими способами відмивання коштів, їх реалізація здійснюється завдяки фіктивним операціям з метою незаконного відшкодування ПДВ, шляхом заниження вартості товарів при імпортуванні, та ухилення від сплати податків і подальшого використання різноманітних фінансових операцій для легалізації отриманих таким чином злочинних доходів. Суб'єкти підприємництва в Україні, з метою так званої "оптимізації оподаткування", нерідко використовують у фінансових схемах можливості компаній, зареєстрованих в офшорних зонах.

Так, за даними Головного слідчого управління МВС України, на Тернопільщині порушено кримінальну справу за ознаками злочинів, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 205, ч. 3 ст. 209, ч. 2 ст. 366 КК України щодо Голови правління місцевого акціонерного товариства, який, зловживаючи службовим становищем, позбавляв права власності на іменні акції працівників підприємства, незаконно відчужував їх на користь офшорних компаній, а отже, завдав збитків на загальну суму понад 3,1 млн грн, з яких понад 1 млн грн легалізував та привласнив.

Активне відмивання тінювих капіталів останніми роками спостерігається на ринку цінних паперів. Комерційні структури, які контролюють організовані злочинні угруповання, скуповують державну власність, насамперед, підприємства торгівлі та сфери обслуговування, намагаються заволодіти контрольним пакетом акцій підприємств, що приватизуються. З метою зниження продажної ціни об'єктів, які виставляються на аукціони, виключення можливої конкуренції, злочинні структури використовують корумповані зв'язки або усувають конкурентів шляхом насильницького примусу до відмови від участі в торгах.

Унаслідок цього створюється широка мережа кримінально-орієнтованих фірм та організацій, які серйозно деформують ринок товарів і послуг у своїх цілях, використовуючи арсенал засобів злочинного бізнесу. Серед них протиправні, насамперед, силові методи

конкурентної боротьби, підтримання високих цін, або, навпаки, знецінення майна, ухилення від оподаткування, підкуп посадових осіб органів влади та управління.

Поряд із традиційними для України механізмами переведення грошових коштів у готівку, що передбачають попередню їх конвертацію в іноземну валюту з використанням системи міжбанківських кореспондентських рахунків, нині широко розповсюджені "напівалегальні", більш безпечні схеми, зокрема, з використанням окремих видів цінних паперів, передусім – простих векселів, авальованих (гарантованих до оплати) банком.

За результатами перевірок Державної комісії з цінних паперів, у 2007 році на фондовому ринку виявлено понад 280 незаконних операцій, які стосуються відтоку капіталів за кордон на загальну суму, що становить понад 6,5 млрд грн.

Для вдосконалення нових злочинних технологій широко використовується кредитно-фінансова сфера. Безпосередній зв'язок банків зі злочинним світом дозволяє злочинцям легалізувати прибутки від своєї діяльності, підкріплює їх намір продовжувати вчинення злочинів. Наслідком використання злочинцями банківської системи для відмивання "брудних" грошей у багатьох випадках є встановлення над ними контролю з боку організованих злочинних організацій. Контроль над банками полегшує "впровадження" в інші ланки економічної системи, а також уможливорює протиправне використання міжбанківських механізмів легалізації (відмивання) капіталів, незаконно здобутих від будь-якої кримінальної діяльності.

Найпотужніші українські банки певним чином інтегровані з провідними західними фінансово-промисловими корпораціями, а тому мають певною мірою відображати їх інтереси. Для західних холдингів ідея отримання контролю над банківською системою цілої країни з використанням незначних, за західними оцінками, фінансових ресурсів була й залишається досить актуальною [22].

Основними видами правопорушень у кредитно-фінансовій сфері залишаються незаконне отримання, надання, нецільове використання кредитних коштів з подальшим їх розкраданням. При цьому активно використовується фальсифікація даних щодо фінансово-господарської діяльності підприємств, предмета застави, механізму фінансового банкрутства тощо.

З огляду на сучасні тенденції щодо діяльності злочинних угруповань, банки є найкращим інструментом для відмивання коштів. Зазвичай виконання таких злочинних схем здійснюється за участю посадових осіб банківських установ.

На Запоріжжі порушено кримінальну справу стосовно службових осіб комерційного банку, які вилучали з каси відділення значні суми коштів в іноземній валюті (від 20 до 45 тис. дол. США) без оформлення документів на проведення розрахунково-касових операцій.

Зазначені валютні кошти передавались громадянам, які здійснювали незаконні валютні операції.

За рахунок розбіжності в курсах валют вказані особи за тривалий період отримали 2,1 млн грн, які розподілили між собою та легалізували шляхом придбання нерухомого майна, а також вкладення коштів до статутних фондів товариств.

На Одещині протягом року певні вітчизняні підприємства придбали депозитні сертифікати в одному з банків. Того ж дня сертифікати пред'являлись до сплати громадянами, які начебто виїжджали на постійне місце проживання за кордон (Ізраїль, Німеччина, США). Суми коштів, заявлені для оплати (від 200 тис. дол. США і більше за один день на одну особу), того ж дня перераховувались на рахунки іноземних банків. Встановлено, що у 50 випадках громадяни подавали до банку документи (паспорт, ідентифікаційний код), які ніколи не видавали державні органи. Банк, через який проводились зазначені операції, не повідомляв правоохоронні органи про факти виявлення підроблених документів. Усього за цією схемою було відмито грошових коштів на загальну суму 116 млн грн.

Отже, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом – складне соціально-економічне явище, яке в Україні має свою специфіку, оскільки здебільшого виявляється як завершальна фаза організованої злочинної діяльності економічного спрямування (кримінального бізнесу), пов'язана з різними формами злочинного заволодіння чужим майном (економічного шахрайства) з використанням легальних економіко-правових інститутів ринкового типу (підприємництва, господарських відносин, банкрутства тощо).

З метою ефективного виявлення злочинних дій, пов'язаних з відмиванням коштів, необхідно звертати увагу на галузі та сфери економіки, які є високорентабельними, де обертаються значні фінансові та товарні потоки (паливно-енергетичний комплекс, ринки сільгосппродукції, нерухомості, піддакцизних товарів, цінних паперів, сфери приватизації і зовнішньоекономічної діяльності), у яких існує реальна можливість виникнення прибутків, що привертає до себе увагу ділків-професіоналів і функціонерів організованої злочинності, які з метою ефективного розміщення (використання) протиправних доходів надають їм легальний (законний) статус.

Ураховуючи збільшення кількості викритих злочинів, пов'язаних з фіктивним підприємництвом (протягом 2003–2007 років майже на 40 %), та стабільну тенденцію до позитивної динаміки в розкритті цього виду злочину, спостерігається погіршення роботи з викриття злочинів, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів. Поряд з об'єктивними проблемами (складність документування та кримінально-правової кваліфікації) це відбувається ще й тому, що велика кількість повідомлень про фінансові операції, які мають в обов'язковому порядку надавати суб'єкти фінансового моніторингу, не гарантує якості їх контролю. От-

же, результативність роботи з виявлення та повернення вивезених коштів незаконного походження залишається недостатньою.

У криміналістичному аспекті методика розслідування злочинів, передбачених ст. 209 КК України, пов'язана з розслідуванням предикатних діянь, тобто має комплексний характер, поєднуючи в собі особливості елементів криміналістичної характеристики відповідної сукупності злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боротьба з відмиванням грошей: європейський досвід для України // Дзеркало тижня. – № 49. – 2007. – 22–28 груд. – С. 11.
2. Білоус В. Т. Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження : [монографія] / Білоус В. Т., Попович В. М., Попович М. В. – К., 2001. – 138 с.
3. Протидія економічній злочинності / [Орлов П. І., Волобуєв А. Ф., Осика І. М. та ін.] – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.
4. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : [монографія] / Попович В. М. – Ірпінь : Акад. держ. податкової служби України, 2001. – 546 с.
5. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / [Гуржій С. Г., Копиленко О. Л., Янушевич Я. В. та ін.] / – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 216 с.
6. Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні : [монографія]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 448 с.
7. Дудоров О. Чи сплинуть "брудні гроші" на поверхню. Легалізація злочинних прибутків, проблеми кримінально-правової протидії / О. Дудоров // Віче. – 1998. – № 1. – С. 70–72.
8. Жук М. Г. Криминалистические аспекты борьбы с легализацией (отмыванием) денежных средств (или иного имущества), приобретенных незаконным путем : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. – Гродно, 1999. – 19 с.
9. Молачанова Т. Противодействие отмыванию денег: украинско-российский опыт : [монографія] / [Молачанова Т., Некрасов В., Корсун С. и др.]. – К., 2007. – 238 с.
10. Матусовський Г. А. Особливості формування криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / Г. А. Матусовський // Питання боротьби зі злочинністю. – Х., 2004. – Вип. 9. – С. 99–100.
11. Журавель В. Предикатний фактор у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1. – С. 182–189.
12. Шепитько В. Ю. Преступные технологии легализации (отмывания) денежных средств и способы их разоблачения : науч.-практ. пособие / Шепитько В. Ю. – Х., 2002.
13. Про практику застосування законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квіт. 2005 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5 (57). – С. 11.

14. Волобуєв А. Ф. Проблемні питання розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : ["Протидія відмиванню "брудних" коштів та фінансуванню тероризму: громадська підтримка та контроль"], (Київ, 20 черв. 2003 р.). – К., 2003.
15. Беницкий А. С. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств и иного имущества, приобретенных преступным путем: проблемы квалификации и совершенствования законодательства : [монография] / Беницкий А. С. – Луганск : Луган. ин-т внутр. дел, 2001.
16. Дудоров О. О. Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти : [монографія] / Дудоров О. О. – К. : Істина, 2006. – 648 с.
17. Некрасов В. А. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (оперативно-розшуковий аспект) : [навч.-практ. посіб.] / Некрасов В. А., Борець Л. В., Мироненко С. Ю. – К., 2008. – 88 с.
18. Журавель В. А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : [навч.-практ. посіб.] / Журавель В. А. – Х., 2005. – 312 с.
19. Жук М. Г. Криминалистические технологии расследования преступлений, связанных с отмыванием грязных денег в сфере налоговой, кредитной и предпринимательской деятельности : [учеб. пособие] / Жук М. Г. – Гродно : Гроднен. гос. ун-т, 2004. – 234 с.
20. Коттке Клаус. Грязные деньги – как с ними бороться: Справочник по налоговому законодательству в области "грязных" денег. – М., 2005. – 688 с.
21. Некрасов В. А. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (оперативно-розшуковий аспект) : [навч.-практ. посіб.] / Некрасов В. А., Борець Л. В., Мироненко С. Ю. – К. : КНТ, 2008. – 88 с.
22. Чернявський С. С. Поглинання вітчизняних банків: глобальна тенденція ринку чи загроза економічній безпеці України / Чернявський С. С. : матеріали наук.-практ. конф. ["Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки України"], (Київ, 6 груд. 2005 р.) / М-во внутр. справ України, Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2005. – С. 199–202.